

Slobodan pristup informacijama: institucijski repozitoriji

Privedila: Tamara KRAJNA

Razvoj informatike i komunikacijske tehnike te progresivno umnožavanje informacija rezultiralo je bitnim promjenama u znanosti ponajprije mijenjajući ustaljenu paradigmu znanstvene komunikacije i znanstvenog publiciranja. Razvijaju se nove vrste informacijskih proizvoda i usluga čija je dostupnost također uvjetovana tehničkim razvojem. Tako se posljednjih godina razvijala i ideja o slobodnom pristupu znanstvenim informacijama.

Termin *slobodni ili otvoreni pristup* (e. *open access*, OA) označava slobodan i neograničen pristup digitalnim sadržajima, u prvom redu onima znanstvenoga karaktera.

Nekoliko važnih međunarodnih inicijativa podupire ideju slobodnog pristupa. Najvažnija i najpoznatija jest *Budimpeštanska inicijativa* iz veljače 2002. Zatim je u lipnju 2003. objavljena *Izjava o objavljivanju sa slobodnim pristupom* iz Bethesde (e. *Bethesda Statement on Open Access Publishing*) te u listopadu iste godine *Berlinska deklaracija o slobodnom pristupu znanju u prirodnim, društvenim i humanističkim znanostima* (e. *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*).

Vlada Republike Hrvatske i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa također podržava ideju slobodnog pristupa znanstvenim informacijama. To potkrepljuje dokument *Znanstvena i tehnološka politika Republike Hrvatske*¹, u kojem se među ostalim navodi: *Znanstveno-tehnološki sustav koji se financira iz javnih sredstava mora biti otvoren za javnost. (...) Rezultati istraživanja i razvoja financiranog iz javnih sredstava trebali bi biti dostupni javnosti u obliku otvorenih publikacija ili otvorenog pristupa bazama podataka.*

Zamjetno je da šira hrvatska znanstvena zajednica sve više prihvaća i podržava ideju slobodnog pristupa. To pokazuje i *web-stranica Hrčak – Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske*.² Portal Hrčak okuplja hrvatske znanstvene i stručne časopise s otvorenim pristupom svojim sadržajima. Trenutačno su u taj portal uključena 152 domaća znanstvena i/ili stručna časopisa s oko 15 tisuća članaka. Također, sve više institucija odlučuje svoju znanstvenu produkciju ponuditi javnosti implementacijom institucijskih repozitorija.

Institucijski repozitoriji (IR) digitalne su zbirke raznovrsnih dokumenata koji su nastali kao rezultat znanstveno-istraživačkog rada

neke institucije. Osim prikupljanja, oni arhiviraju i distribuiraju radove nastale kao produkt intelektualnog rada institucije. Prema Crowu³, implementacija institucijskih repozitorija instituciji pruža izravnu i trenutačnu korist. Naime, na taj se način povećava njezina vidljivost u javnosti, a time i ugled institucije. Osim što na jednome mjestu čuva i pohranjuje rezultate svoga rada, institucija se predstavlja široj javnosti te tijelima koja je financijski podupiru. Interes u implementaciji nalaze i sami autori, na način da im se povećava dostupnost i vidljivost vlastite znanstvene produkcije.

Pri izgradnji institucijskih repozitorija treba poštovati nekoliko osnovnih postavki, a najvažnija jest da je sva građa koja se pohranjuje rezultat intelektualnog rada određene institucije te da ponajprije sadržava znanstvene i/ili obrazovne sadržaje.

Da bi se uspješno implementirao institucijski repozitorij, potrebno je:

- definirati vrste dokumenata koje se pohranjuju
- odabrati softver
- definirati format dokumenata
- definirati metapodatke te
- razriješiti autorska prava.

Vrste dokumenata koje se pohranjuje u repozitorij definira institucija svojom politikom rada koja se odnosi na repozitorij. Najčešće zastupljene vrste dokumenata jesu: ocjenski radovi (doktorati i magisteriji te diplomski, odnosno završni radovi), knjige, poglavlja u knjigama, članci u časopisima, članci u novinama, radovi u zbornicima skupova, nastavni materijali...

Pri odabiru programskog rješenja nužno je upoznati programsku podršku koja postoji te se nakon testiranja odlučiti za neku od postojećih ili razvijati svoju vlastitu. Postoje računalni programi koji su slobodno dostupni, kao npr. *EPrints*⁴ i *DSpace*.⁵

Metapodaci su skup elemenata koji opisuju neki informacijski izvor.⁶ Pri odabiru metapodataka treba izabrati one koji kvalitetno i potpuno opisuju određeni informacijski izvor. Dakle, odabir metapodataka uvjetovan je vrstom dokumenata koja se opisuje. Neki od metapodataka su:

- vrsta rada
- autor(i)
- godina objavljivanja
- naslov rada (hrvatski i engleski)
- ključne riječi (hrvatski i engleski)
- naslov časopisa ili publikacije
- naslov knjige

- volumen (knjige ili časopisa)
- broj
- broj stranica
- mjesto izdanja
- izdavač/nakladnik
- ISSN/ISBN
- alternativna lokacija
- mentor/voditelj rada
- jezik dokumenta te
- napomena/komentar.

Kao problem pri unosu radova u institucijske repozitorije najčešće se postavlja definiranje autorskih prava. Najjednostavnije je, barem u Republici Hrvatskoj, kada je riječ o ocjenskim radovima (magistarski i doktorski radovi, diplomski i završni radovi). Tu je autorsko pravo neupitno i isključivo pripada autoru. Institucija na kojoj je rad rađen i mentor, odnosno voditelj rada ne polažu nikakva autorska prava na to djelo.⁷ Dakle, autor može dopustiti objavljivanje takvog rada u institucijskom repozitoriju. Veći je problem kod radova koji su objavljeni u časopisima i zbornicima jer se u tom slučaju autori najčešće odriču autorskog prava u korist izdavača. No i u tom je segmentu vidljiv napredak pa tako većina velikih izdavača dopušta objavljivanje odgovarajuće verzije rada u repozitoriju. Među takvim izdavačima treba svakako spomenuti one najveće: *Elsevier*, *Springer*, *John Wiley & Sons*, *Cambridge University Press*... Zatim postoji skupina izdavača koja dopušta objavljivanje, ali nakon isteka određenog roka (od šest mjeseci do dvije godine), a to su *Blackwell*, *Taylor & Francis*, *Oxford University Press*... No, na žalost, još ima izdavača koji ne dopuštaju objavljivanje radova objavljenih u njihovim publikacijama, kao npr. *Lippincot*, *Williams & Wilkins*, *Karger*...

Razvoj IR u Hrvatskoj još je u začetima. Trenutačno ih postoji nekoliko, a zajedničko im je da se i dalje razvijaju. Bitno je napomenuti da su ih pokrenule knjižnice i knjižničari u svojim institucijama.

Prvi je nastao repozitorij *Fakulteta strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Zagrebu*.⁸ Trenutačno sadržava ocjenske radove, a računalni program koji se koristi razvijen je na *Fakultetu*. Cjeloviti tekstovi uglavnom su dostupni bez ograničenja. Autori svojim potpisom određuju razinu pristupa te su u mogućnosti ograničiti dostupnost cjelovitog teksta samo na *Fakultet strojarstva i brodogradnje*.

Repozitorij *Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* koristi se programskim rješenjem *EPrints*, a obuhvaća doktorate, magisterije,

članke iz časopisa i konferencijske materijale. Cjeloviti tekstovi također su dostupni javnosti.⁹

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu u svom repozitoriju trenutačno ima diplomske radove. Također kao programsku podršku rabe *EPrints*.¹⁰

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu također razvija institucijski repozitorij, no za sada su vidljivi samo na intranetu.

Prikupljanje i potpora prijenosu znanja temeljna je zadaća svake knjižnice. Sve veći broj knjižnica i knjižničara uključuje se u

upravljanje institucijskim elektroničkim arhivima.

Aktivnim sudjelovanjem u izgradnji i održavanju institucijskih elektroničkih arhiva knjižnice dodaju novu vrijednost svojoj ulozi prikupljanja, obradbe i čuvanja objavljenih spoznaja.

LITERATURA

1. N. N.: *Znanstvena i tehnološka politika Republike Hrvatske 2006*. www.vlada.hr/hr/preuzimanja/publikacije/znanstvena_i_tehnološka_politika_republike_hrvatske_2006

2. Hrčak: *Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske*. hrcak.srce.hr/
3. Crow, R.: *The Case for Institutional Repositories: A SPARC Position Paper, 2002*. www.arl.org/sparc/bmčdoc/ir_final_release_102.pdf
4. *Eprints*, www.eprints.org
5. *Dspace*, www.dspace.org
6. Krajina, T.: *Što su to Dublin Core metapodaci*. *Polimeri* 28(2007)1, 63-64.
7. N. N.: *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*. www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/2399.htm
8. *FSB repozitorij*, www.fsb.hr/library/search.php
9. *Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, medlib.mef.hr/
10. *Digitalni arhiv Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, darhiv.ffzg.hr/

VIJESTI

Dani kupaca *DIOKI Grupe*

DIOKI Grupa je u Opatiji 9. i 10. listopada 2007. organizirala *Dane kupaca* kako bi predstavila razvojne planove i produbila partnerske odnose. Povjerenje kupaca gradi se na više razina. Stoga je, uz visoku kvalitetu proizvoda, za dugoročnu suradnju važna i dobra poslijeprodajna podrška te redovito izvješćivanje o radu i planovima razvoja. Pozivu se odazvalo više od stotinu kupaca iz desetak europskih zemalja.

Dani kupaca otvoreni su večerom u hotelu *Četiri opatijska cvijeta*. Uzvanike je u ime domaćina pozdravio predsjednik *Uprave DIOKI*-ja d.d. Zdenko Belošević. Tom im je prigodom zaželio dobrodošlicu i izrazio želju da im vrijeme koje provedu kao gosti *DIOKI Grupe* ostane u lijepom sjećanju. Uz ugodno druženje, predstavnici *DIOKI*-ja, *DINE* i *AdriaOila* mogli su se tako pobliže upoznati sa svojim kupcima, njihovim željama i zahtjevima.

Drugi dan započeo je prezentacijama pojedinih područja poslovanja *DIOKI Grupe*.

Zdenko Belošević i Leo Dolezil komentirali su trendove na svjetskom tržištu petrokemijskih proizvoda te položaj *DIOKI Grupe*. Stavljene su naglasak na važnost kvalitetnog odnosa između kupaca i *DIOKI*-ja kao dobavljača. Predstavljeni su dosadašnji rezultati započetoga investicijskog ciklusa vrijednog 65 milijuna eura, ponajprije usmjerenoga modernizaciji postojećih i otvaranju novih proizvodnih kapaciteta u *DINA-Petrokemiji*.

Vijest za kupce bila je novi ustroj *Sektora komercijalnih poslova*, koja je podijeljena na područja polietilena i polistirena, te su predstavljene i dvije nove izvršne direktorice prodaje: Vidonija Miletić Plukavec za polietilensku, a Marina Gunjača za polistirensku skupinu proizvoda. V. Miletić Plukavec istaknula je važnost povezivanja s prerađivačima radi bolje poslijeprodajne podrške i kvalitetnijeg protoka informacija između proizvođača i prerađivača polimera.

Svojstva i tehničke karakteristike polietilenske skupine proizvoda predstavila je Nevenka Marić, voditeljica *Primjene polietilena*, koja je kupce upoznala s tim *DIOKI*-jevim materijalima i njihovom prerađivostima. Na-

Izlaganje Lea DOLEZILA, člana *Uprave DIOKI*-ja d.d.

glasak je bio na primjeni polietilena niske gustoće za tanki, stezljivi film te njegovim mehaničkim svojstvima. Vlado Merzel, voditelj proizvodnje PS-a, nazočne je upoznao sa svojstvima i mogućim primjenama svakoga od ukupno šest tipova tog materijala.

Josipa Udiković, voditeljica *Razvoja proizvoda*, upoznala je kupce sa svojstvima i primjenom pjenećeg polistirena (PS-E).

Direktor *Diokiplastike* Branko Milisavljević predstavio je tvrtku i potrebe zbog kojih je ona osnovana. *Diokiplastika* je upotrijebila ponudu *DIOKI*-ja nudeći tržištu one vrste polimera koje *DIOKI* ne proizvodi, a koje *DIOKI*-jevi kupci trebaju. Važan dio aktivnosti *Diokiplastike* je i trgovina plastičnim prerađevinama.

Program *Dana kupaca* nastavljen je posjetom tvrtki *DINA-Petrokemija*. Domaćini iz *DINE*, Petar Popović, izvršni direktor za terminale i servise, Fabio Giacometti, rukovoditelj procesa i Josip Šepčić, specijalist za tehnologiju i razvoj poslovanja, vodili su obilazak autobusima kroz *DINA-Petrokemiju* te su tom prigodom, osim postojećih postrojenja polietilena, vinil-klorida, energane i luke, predstavili i mnogobrojne razvojne

planove koji su predviđeni na omišaljskoj lokaciji u idućim godinama.

Manifestacija je nastavljena odlaskom u omišaljsku luku, gdje su se kupci i domaćini ukrkali na brod. Zbog loših vremenskih prilika ostvarena je samo kraća plovidba od Omišlja do *DINA-Petrokemije* kako bi kupci i iz te perspektive razgledali i upoznali tu lokaciju.

Završni domjenak održan je u opatijskoj *Villi Angiolini*, sagrađenoj u prvoj polovini 19. stoljeća, gdje se nazočnima obratio Janko Deželić, koordinator marketinga i korporativnog komuniciranja, koji je u ime *DIOKI Grupe* zahvalio na odazivu te izrazio uvjerenost da će *Dani kupaca* biti dodatan poticaj za daljnji razvoj suradnje na obostrano zadovoljstvo.

Dani kupaca DIOKI Grupe pokazali su da postoji velik interes i *DIOKI*-ja i kupaca za čestim i kvalitetnim kontaktima kako bi se zajedničkim nastojanjima unaprijedila kvaliteta proizvoda i poslovna suradnja.

Saša ŠKUGOR